

УДК 811.161.2'276.3/4

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПРЕСА ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ ЖАРГОННОЇ ЛЕКСИКИ

Надія Трач

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»
вул. Г. Сковороди, 2, Київ, 04655, Україна
krasiya@yahoo.com*

У статті висвітлено проблему вживання жаргонізмів у сучасній українській пресі загальнонаціонального формату та вплив цього явища на формування мовної норми. Особливу увагу приділено політичному жаргону, який став ознакою мовлення не тільки політиків та журналістів. Авторка переконує, що надуживання жаргонних конструкцій у ЗМІ розхитує мовну норму літературного стандарту.

Ключові слова: жаргон, суржик, перемикування кодів, мовна норма.

Сьогодні в Україні спостерігаємо розвиток українськомовних мас-медіа загальнонаціонального формату. Це і щоденні газети «Україна молода», «Газета по-українськи», «День» і тижневі видання «Український тиждень», «Країна», «Главред», «Weekly.ua», розраховані на масову аудиторію, і ділові тижневики та двотижневики «Контракти», «Коментарі», і серйозне аналітичне видання «Дзеркало тижня».

Мета статті – висвітлити роль жаргонної лексики в контексті сучасної української преси. Тому розглянемо особливості вживання жаргонізмів у виданнях загальнонаціонального формату та вплив цього явища на формування мовної норми. Подібні завдання формуємо вперше. Мова преси перебувала й далі перебуває в «об'єктиві» аналізу українських лінгвістів (М. Жовтобрюх, Є. Карпіловська, Н. Карпенко, Б. Коваленко, В. Різун, О. Сербенська, Л. Ставицька, О. Стишов, О. Тараненко та ін.). Використання жаргонного мовлення в друкованих ЗМІ науковці розглядають у світлі експресивної функції мовлення [1], стилістично зниженого мовлення [2], вульгаризації мовлення тощо. Питання використання жаргонізмів у ЗМІ актуальне, попри низку здійснених досліджень у цій сфері, адже жаргон – це динамічна лексична підсистема, котра постійно оновлюється, поповнюється новими лексичними одиницями.

На думку Ю. В. Шевельова, «газетна мова» розвивається в тісному зв'язку з мовною практикою насамперед інтелігенції, репрезентуючи вже «вищу мову», й істотно впливає на престиж національної мови (цит. за [2: 6]). Однак цю тезу українського лінгвіста можна проілюструвати на прикладі далеко не всіх модерних часописів. Частотність вживання жаргонного, суржикового мовлення в сучасній пресі вказує на те, що це не редакторський недогляд, а свідома настанова на гру зі словом, на приваблення читацької аудиторії. Проте чи завжди така гра доцільна, чи є в неї свої правила? Як подібні мовні ігри впливають на формування мовної норми? Адже мас-медіа, як відомо, поряд із художньою літературою, є головним чинником формування літературного стандарту. Більше того, в умовах інформаційного суспільства вони випереджають художню літературу в такому впливі, адже «красне письмо»

сучасних авторів часто насичене не літературною, нецензурною лексикою, отже, не може претендувати на взірць літературного мовлення.

Як зазначають дослідники, сучасні ЗМІ – це «функціональна ніша», котра дає змогу «простежити механізми складного взаємозв'язку мови, суспільства та особистості. У просторі цього взаємозв'язку виникають нові нормативні критерії, що свідчать про формування нових уявлень про мовну норму: від норми як правила для всіх – до норми, яка враховує динамічність комунікативних ролей, розмаїття ілюктивних установок суб'єктів спілкування в усіх сферах» [1: 3]. Проблеми сучасного українського інформаційного простору часто спричиняють труднощі мовного оформлення журналістських матеріалів. По-перше, орієнтація на різні читацькі аудиторії, розбіжність у підходах до викладу матеріалу зумовлюють і відмінність у мовленні цих видань. Варто зазначити, що окремі часописи виходять двома (українською та російською) чи трьома (українською, російською, англійською) мовами, що часто призводить до появи інтерферованих конструкцій, адже одна з версій статті є оригіналом, а інша – перекладом, що часто здійснюється нашвидкуруч, у стрімкому темпі інформаційного суспільства.

По-друге, окрім інформативної функції, видання часто виконує функцію розважальну задля того, щоб бути конкурентоспроможним з російськомовним продуктом (скажімо, «Газета по-українськи» конкурує з виданням «Факти»). У таких умовах часто можна спостерігати хаотичність у підборі матеріалів: приміром, в одному випуску газети можна побачити й інтерв'ю з відомими політиками, інтелектуалами, і статті, характерні для «жовтої преси»: замітки про вбивства, зґвалтування, приватне життя зірок, гороскопи, псевдоновини (скажімо: «*щодня собаки кусають трьох сумчан*») («Країна»). Така тематика відображена й у мовному хаосі: перемикання кодів, стилістичних реєстрів мови (високий – низький стиль), вживання суржику, жаргону – усе це характерно для сучасної української преси. Подібні мовні практики розхитують усталене уявлення про основні риси газетного мовлення, до яких традиційно зараховують такі: «економія мовних засобів, стислість викладу і водночас інформативне його навантаження; вживання зрозумілих слів та висловів; використання суспільно-політичної термінології; помітна наявність мовних кліше, штампів; перекладання лексики інших функціональних стилів» [2: 3]. В умовах ринкової економіки, жорсткої конкуренції за читача сучасні ЗМІ опиняються на своєрідному роздоріжжі: або дотримуватися високих стандартів журналістики і відповідно мовлення, або знижувати стандарти, і в такий спосіб розширювати аудиторію.

Сучасні друковані ЗМІ використовують усталені жаргонізми, зафіксовані у словниках жаргонної лексики за редакцією Л. Ставицької та Т. Кондратюк: *відмазка* (Ющенко не хитрував і не шукав популістичних «*відмазок*» – «Weekly.ua», інтерв'ю з Юрієм Андруховичем); *відключка* (У кожному разі экс-президент, що вийшов з «*відключки*», уже трохи покритикував Януковича – «Коментарі»); *відриватися* (Тож Олександр Стоян «*відривався*» на Чернівецькому: мер Києва буцімто випустив новий диск із хітом «*Земля в ілюмінаторі*», жартував Стоян – «Главред»); *забити* (І тоді «*забивається*» не з огляду на байдужість, а на глибоке несприйняття – «Главред», інтерв'ю з Тарасом Возняком); *кинути* (...дадуть багато приводів ПР відверто «*кинути*» своїх нинішніх союзників – «Weekly.ua»); *копати* (А от чи «*копатимуть*» новопризначені силовики глибше – покаже час – «Главред»); *лузер* (Скількох *лузерів* він посилає – не злічити – «Главред», інтерв'ю з Тарасом Возняком) тощо.

На шпальтах газет творяться й жаргонні лексеми з відмінним значенням, ніж у попередньо зафіксованих працях. Скажімо, лексему *колядувати* у складі словоспо-

лучення *іди колядуї!* словник «Український жаргон» за ред. Л. Ставицької подає зі значенням «відмови щось зробити» [3: 182], а «Словник сучасного українського молодіжного сленгу» за ред. Т. Кондратюк зі значенням «щось випрошувати» [4: 166]. Проте в умовах політичної лексики слово набуває додаткової конотації, у лексемі *суддя-колядник* позначає суддю-хабарника («Український тиждень»). Функціональне призначення таких лексем у газетно-журнальному тексті – передусім, надання експресії висловлюванню, часто іронічної конотації. Проте, на нашу думку, подібні лексеми виконують й суто прагматичну функцію, адже ними активно послуговується молодь, отже, автори в такий спосіб намагаються привабити в читацьку аудиторію молоде покоління.

Частотним є й використання в текстах ЗМІ кримінального аргю: *общак, пацан, пахан, хазаїн, ходка* тощо. Використання таких лексем також виконує не номінативну, а експресивну функцію, адже вживається не в повідомленнях кримінальної хроніки, а найчастіше в текстах, які описують політичні новини, політичну ситуацію. Не цураються вживати кримінальне аргю й самі політики: «Ви знаєте, я для себе вирішив так: для мене це остання *«ходка»*. Якщо мені нічого не вдасться зробити, то я просто піду з політики» (Михайло Бродський, «Українська правда»). Іноді використання кримінального аргю слугує алюзією на кримінальне минуле політиків (Парламентарії вже давно приготувалися до появи на Банковій нового *«хазаїна»* – «*Weekly.ua*»), або ж на теперішню пов'язаність із бізнесово-кримінальними кланами (От Азаров – скоріше за все буде прем'єром, керуватиме групою чиновників, або так званих *«жильців»*. Групою *«воїнів»*, тобто бізнесменів, управлятимуть люди Ахметова, Колесников – «Газета по-українськи»).

Часто усталені в кримінальному аргю лексеми стають основою для творення влучних оказіоналізмів: *кидати* – *кидок*, *хапати* – *хапок* (Бізнес в Україні, на жаль, будується на визискувальній основі. Бо ж вийшов він у своїй масі із *«хапка»* та *«кидка»*). Тому і для ПР та БЮТ *«кидок»* перш за все своїх виборців – основний закон. А так маємо, що маємо: *«разводілово»* – імітація обіцянок. – «Главред», інтерв'ю з Тарасом Возняком); *лох* – *лохторат* (гра слів відбувається на фонетичній подібності з політичним терміном електорат) (А якими ми є насправді з нашими політиками та їхнім *«лохторатом»*? – «*Weekly.ua*», інтерв'ю з Юрієм Андруховичем); *паханат* (Краще матриархат, ніж *паханат* – «День», стаття про вибір між Тимошенко та Януковичем); *пацан* – *пацаньонком* (Наш великий капітал є поки що таким собі *пацаньонком*, що в усьому наслідує російського дядю – «*Weekly.ua*», інтерв'ю з Юрієм Андруховичем).

Уже звичними для ока українського читача стали лексеми на позначення належності до певної політичної сили: *бютівець, литвинівець, нунсівець, нашоукраїнець, регіонал, тимошенківець* та ін. Цей шар жаргонної лексики постійно поповнюється новими словами, оскільки політичні реалії змінюються, з'являються нові політичні партії, рухи, напрями: «У нашому варіанті це мала б бути поступова зміна *«посторанжистів» «пострєгіоналами»* («Главред», інтерв'ю з Тарасом Возняком); «Тепер за будь-яких розкладів про призначення головою вотчини *«рєгіоналів»* когось з *«нейтралів»* або *«варягів»* взагалі не може бути й мови» («Коментарі»); «Тимошенко потрібен не наглядач, а той, хто організує роботу. Практика показує, що *варягові* це не під силу» («Коментарі»).

Політичний жаргон є складовою мовлення не лише політиків та журналістів, до його творення долучається український народ, який віддавна славиться добрим почуттям гумору. Публіцист Тарас Возняк вказує на те, що мовна творчість – це ніша

україномовної частини населення. Причинами цього він вважає те, що саме вона більше живе реаліями України, а не, наприклад, Росії. Політичний фольклор живиться народною стихією та суспільними реаліями. Так, скажімо, у 2004 р. виник жаргонізм *підрахуйство* як означення тотальної брехливості, а недавні вибори виворили лексему *противсіхи* і похідні: *противсіхство* тощо. Проте якщо *підрахуйство* мало однозначно негативну конотацію, *противсіхство* амбівалентне: частина населення сприймає це явище як суспільну апатію, решта – як свідому позицію [5].

Цікавим прикладом мовної творчості є означення нової коаліції – *коаліція тушок*, *коаліція тушками*, *тушкове питання*, *тушечна коаліція*. Жаргонізм миттєво поширився в друкованих ЗМІ: (Молитиметься Янукович за Конституційний Суд і коаліцію «тушок» – «Главред»); У НУНС збирали лише підписи за консолідацію фракції, бо без консолідації вона буде слабкою, як і донині, й зовнішні сили матимуть спокусу розкупити її, як зараз кажуть, «тушками» – «Український тиждень», інтерв'ю з Борисом Тарасюком). Далі можемо спостерігати як жаргонізм набуває нових конотацій, створюючи ціле метафоричне поле *птахи – домашнє господарство – поведінка птахів* і т. д.: «Та якщо коаліціанти потрохи *скубуть* одне одного, це не означає, що за опозиційними парканами панує цілковита гармонія» («Главред»). Далі метафоричне поле розширюється, поповнюючись новими семами *політ, зрзя* й актуалізуючи часто вживаний в українській політичній метафоріці концепт *годівниця*: «Перші *ластівки* вже *полетіли*, скоро *зграї* з «Нашої України» та БЮТ *прилетять* у велику *шпаківню* під назвою коаліція», – зловтішався Михайло Чечетов. Поки цього не сталося, Тимошенко поставила перед своїми тіньовими «*ластівками*» завдання – жорстко контролювати дотримання Януковичем передвиборних обіцянок. Але чи стануть її *пташки «тушками»*, залежатиме від моральних якостей *пернатих друзів* і від розмірів *шпаківні*, якою їх зваблюватимуть» («Главред»).

Українська преса є джерелом поповнення й професійних жаргонів. Адже на шпальтах періодичних видань часто можемо натрапити на інтерв'ю з професіоналами певної галузі, опис цікавих професійних субкультур, «гуртків за уподобаннями». «Лідером» в умовах глобальної економічної кризи є частотність уживання фінансових жаргонізмів: *автоцивілка*, *слабкоалкоголка*, *вливання грошей*, *спроценка*, *податкові діри*, *платина* та багато ін.

Часописи стають тим простором, куди професійні жаргонізми виходять із «кабінетів» корпоративного мовлення, стають відкритими для усього суспільства, можуть взаємодіяти з іншими субмовами і творити інтержаргон. Так, для прикладу, зі статті про байкерів довідуємося про класифікацію мотоциклів на *чопери* і *кастони* та про поділ самих байкерів на *незайманих*, *самоствердженців* та *мізантропів*, ще й про іронічну назву *краветка* на позначення не зовсім досвідченого байкера («Weekly.ua»). В інтерв'ю з екстрасенсом-пройдисвітом теж можна відшукати зразки професійної мовотворчості, своєрідних оказіоналізмів, котрі, за умови вмілого поєднання з нейролінгвістичним програмуванням можуть претендувати на роль головних термінів психотерапії: «Магічний лексикон на 90% списував у конкурентів. Деякі слова вигадував. От, приміром, подобалося *лемніската*. «Лемніската Бернуллі» – це така геометрична фігура, яка трохи нагадує спіраль. Але мені слово дуже припало до душі. Кожного разу я використовував його у різному значенні. Наприклад: «у цій *лемнікаті* життя вас очікує...» або «уникайте впливу ворожих *лемнікат*» («Країна»). Професійне мовлення українських пожежників, за свідченням журналістів, не вирізняється оригінальними новотворами, натомість має за основу банальний російський мат: «*Твою мат!* – майже хором оцінюють ситуацію і на в'язані шапки натя-

гають шоломи... – Вогню спочатку нема. Він спалахує, коли з'являється повітря. Відчиняєш двері – а він х...*ярить* аж під стелю» («Країна»).

З огляду на етимологію жаргонізмів, використовуваних у ЗМІ, трапляються серед них і питомі, і запозичені (переважно з англійської та з російської мов). Англіцизми часто мають на меті посилити експресивність висловлювання, надати певної іронії, так, наприклад, замість звичного українського слова *обмін* вживають англіцизм: «Регіонал робить вигляд, що не розуміє: адже йдеться не про додаткові посадки, а про «*ченч*» між коаліцією та опозицією» – «Главред». Вживання росіянізмів часто є наслідком недоперекладу (термін В. Радчук). Так, в інтерв'ю з Іриною Хакамадою читаємо: «Для життя потрібна «*движуха*» («Країна»).

Проте часто вживання вкраплень з російської мови має на меті передати певне іронічне ставлення до описуваних подій. Часто-густо подібне перемикування кодів спостерігаємо в мовленні українських політиків та культурних діячів:

- Дуже дякую за *оказанное мне доверие*. Відчуття, що я на власному похороні вислуховую всі похвальні спічі стосовно того, який небіжчик був класний («Країна», Оксана Забужко);

- Однак далі що? Засовуватимемо Україну, як ту шухляду, у «*большой российский шкаф*»? («Главред», Тарас Возняк);

- В ідеалі – це нормальна європейська держава, ближча до Польщі, ніж до Росії, тобто не без слов'янської «*сумасшедшинки*», але в цілому така, що вже переступила через цивілізаційний розлам і опинилася по західний його бік («Weekly.ua», Юрій Андрухович);

- Знаєте, дуже легко підтакувати лідерові й запитувати в нього, «*чево ізволите?*» («Український тиждень», інтерв'ю з Борисом Тарасюком).

У цитованих прикладах вживання російських конструкцій має схожу функцію і в художньому тексті. З іншого боку, воно відмежовує мовлення інших осіб, створюючи своєрідний бар'єр, диференціюючи авторське мовлення та цитування політичних опозиціонерів. Проте, слід зазначити, що подібні вкраплення потрібно обов'язково брати в лапки, адже читач має бачити межу між літературним та нелітературним мовленням, тим паче, що мовлення публічних осіб часто слугує взірцем для наслідування.

Суржик у газетно-журнальних текстах подекуди має й іншу мету – передати живе мовлення представників того чи того регіону, відобразити мовну стихію: «Дружина моя – християнка переконана, якось *отрицательно* відноситься до всього цього. Каже: «Душу бісу продав! До сагани пішов!» А я ще з *детства* од баб по шні *получав*, що мені смішно було, як піп править... *Кстати*, мене *щас* взяли на *испытательный срок* в охоронну фірму. Не хочете *заказать услуги*? У нас дуже вигідно. Ми берем повну *материальну ответственность*, а ще *материально* *поощряем* человека, який нас найняв» («Країна», стаття про язичників).

З одного боку, це явище можна розглядати як наслідок свободи слова, відсутності цензури не тільки тематичної, а й редакторської. Подібні уривки слугують задокументованим свідченням суржику й певною мірою матеріалом для соціолінгвістів, що досліджують це явище. Проте для пересічного читача вони можуть стати зразком правильного мовлення, адже в цих текстах не подано ремарок стосовно того, що таке мовлення не відповідає стандартам літературної мови. Особливу небезпеку такі тексти становлять для іноземців, котрі вивчають українську мову і, читаючи газету чи журнал, сприймають такий текст як нормативний.

Отже, в мовленні сучасної української преси наявні вкраплення різних соціолектів: суржику, кримінального аргю, професійних соціолектів. Часописи є простором для мовної гри з читачем, отож жаргонізми, арготізми, суржикізми в мовленні друкованих ЗМІ передають авторське ставлення, виконують експресивну функцію, а також функцію номінації нових понять. Особливо активно розвивається політичний сленг, творцями якого є не тільки політики й журналісти, а й представники народу, носії живого мовлення. ЗМІ – це той простір, де жаргонізми виявляються, фіксуються, переплітаються з іншими соціолектами й творять нові смисли. З іншого боку, надживання жаргонними, суржиковими конструкціями може призвести до розхитування мовної норми, літературного стандарту, тому використовуючи подібне мовлення, варто відокремлювати його лапками, а в разі розлогих цитувань суржикового мовлення подавати відповідні коментарі в дужках. Перспективу дослідження бачимо в систематизації впливу жаргонізмів на формування сучасної мовної норми.

1. *Третьяк Н.* Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція) : автореф. дис. ... канд. наук / Н. Третьяк. – К., 2008. – 20 с.
2. *Коваленко Б.* Стилiстично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики: автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Б. Коваленко ; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К., 2003. – 19 с.
3. *Український жаргон : словник / за ред. Л. Ставицької.* – К. : Критика, 2005. – 496 с.
4. *Словник сучасного українського сленгу / за ред. Т. Кондратюк.* – Х. : Фоліо, 2006. – 350 с.
5. *Лебідь Н.* Інтерв'ю з Тарасом Возняком: «Марсіяни вже серед нас» [Електронний ресурс] / Н. Лебідь // Главред. – 2010. – 19 лют. – Доступно з : <http://www.glavred.info>

Список використаних джерел:

«Weekly.ua», «Газета по-українськи», «Главред», «День», «Дзеркало тижня», «Коментарі», «Контракти», «Країна», «Україна молода», «Українська правда», «Український тиждень».

MODERN UKRAINIAN PRESS AS A SOURCE OF INTRODUCING JARGON VOCABULARY

Nadiya Trach

*National University of Kyiv-Mohyla Academy
2, Skovorody Str., Kyiv, 04655, Ukraine
krasiya@yahoo.com*

The article elucidates the problem of using jargonisms in modern Ukrainian press of national format and the influence of this phenomenon on linguistic norm formation. Particular attention is paid to political jargon which ceased to be an exclusive linguistic feature of politicians and journalists. The author proves that excessive usage of jargon constructions in mass media impairs linguistic norm of literary standard.

Key words: jargon, surzhyk, code-switching, linguistic norm.

**СОВРЕМЕННАЯ УКРАИНСКАЯ ПРЕССА
КАК ИСТОЧНИК ПОПОЛНЕНИЯ ЖАРГОННОЙ ЛЕКСИКИ**

Надежда Трач

*Национальный университет «Киево-Могилянская академия»
ул. Г. Сковороды, 2, Киев, 04655, Украина
krasiya@yahoo.com*

В статье освещена проблема употребления жаргонизмов в современной украинской прессе общенационального формата и влияние данного явления на формирование языковой нормы. Особое внимание уделено политическому жаргону, который стал признаком речи не только политиков и журналистов. Автор убеждает, что чрезмерное употребление жаргонных конструкций в СМИ расшатывает языковую норму литературного стандарта.

Ключевые слова: жаргон, суржик, переключение кодов, языковая норма.

Стаття надійшла до редколегії 20.09.2010

Прийнята до друку 07.11.2010